

تحلیل زنجیره ارزش و بررسی مزایای رقابتی خرماهای کشور تونس و پیشنهادهایی برای خرماهای ایران

< مقدار تکلوزاده

دکترای صنایع غذایی و دبیر انجمن خرما استان کرمان

باغداران خیره به‌عنوان سهام‌دار در این مراکز عضویت دارند. تحویل محصول خرما با رعایت حداقل آلودگی از لحاظ درجه‌بندی، اندازه، رنگ، نرمی و سفتی بافت است که بر طبق فرم‌های گواهی محصول پس از تأیید به مرکز اصلی در تونس ارسال می‌شود.

مساعده‌های به‌عمل‌آمده توسط مرکز به باغداران عضو شامل ارائه خدمات فنی نظیر کود، پوشش خرما، آموزش‌های لازم در کلیه مراحل کاشت تا برداشت و نیز نظارت کافی توسط کارشناسان مرکز می‌باشد. دولت صرفاً نقش نظارتی داشته و از مراکزی که استانداردهای بین‌المللی را رعایت کنند حمایت می‌کند.

در نخلستان‌ها ۳ روش برای تولید خرما اعمال می‌شود:

روش اول: تولید محصول ارگانیک که محدود می‌باشد. در این باغ‌ها از کود و سموم شیمیایی استفاده نمی‌شود.

روش دوم: تولید خرما به روش EurepGAP

در این روش آزمایش‌های خاک، آب و مسائل زیست‌محیطی، بهداشت و سایر دستورالعمل‌های موجود مورد اجرا گذاشته شده و چک لیست‌های لازم تهیه و فرایند تولید محصول بایستی توسط کارشناس ارزیابی مورد تأیید قرار گرفته و گواهی لازم صادر گردد. محصولاتی که دارای این نوع گواهی هستند میزان ۲۰-۱۵ درصد کمک بلاعوض دریافت می‌کنند.

روش سوم: تولید خرما به روش معمولی است قابل‌ذکر اینکه در هیچ‌یک از باغ‌های نخیلات سموم شیمیایی مصرف نمی‌شود و برای کنترل آفات از روش‌های غیر شیمیایی استفاده می‌شود.

کنترل بیولوژیک آفات:

عمده آفات باغ‌های خرما پروانه میوه‌خوار می‌باشد که موفق‌ترین و اصولی‌ترین روش کنترل آن، استفاده از توری‌های مخصوص می‌باشد که ضمن کنترل آفت، خوشه خرما را از آلودگی‌های گردوخاک، خسارت

کشور تونس به‌عنوان موفق‌ترین کشور تولیدکننده خرما با رعایت دستورالعمل فنی و استانداردهای فیزیکی و بهداشتی و تولید محصول بهداشتی و اجرای عملیات^۱ EurepGAP در باغ‌ها منجر به اطمینان خریداران خارجی گردیده و باعث رونق صادراتی محصول خود شده است و با توجه به موارد ذکر شده می‌توان به مشکل بسته‌بندی خرما در نبودن اوزان و طرح‌های مختلف با توجه به سلیقه مشتریان و همچنین عدم وجود استاندارد در بسته‌بندی محصولات اشاره نمود. حدود ۳۵ درصد خرماهای تولیدی کشور به دلیل مشکلات پس از برداشت و فقدان درجه‌بندی و بسته‌بندی مناسب از چرخه مصرف خارج می‌گردد.

کشور تونس در شمال آفریقا قرار گرفته و از سه جهت در سواحل دریای مدیترانه واقع شده است. آب و هوایی معتدل با زمستان‌های نسبتاً سرد و تابستان‌هایی نسبتاً گرم با میانگین دمای سالانه ۲۲ درجه سانتی‌گراد اکثر شهرهای آن را در بر گرفته است. این کشور حدود ۱۰ میلیون نفر جمعیت دارد و مساحت آن برابر ۱۶۳۶۱۰ کیلومتر مربع است. مهم‌ترین منابع اقتصادی کشور، توریسم، کشاورزی، صنایع کشاورزی، پتروشیمی و صنعت مونتاز است، بخش خصوصی بسیار فعال‌تر از بخش دولتی است.

ارقام خرما:

باغ‌های نخیلات در این کشور با فواصل منظم احداث شده است. وزارت کشاورزی تونس تقریباً ۱۵۰ واریته خرما را تاکنون شناسایی کرده است که تنها ۴ واریته شناخته‌شده در صادرات نقش دارند که شامل Deglet Nour، Khovat، Kenta، Allig می‌باشد.

مراکز جمع‌آوری خرما:

مراکز جمع‌آوری خرما به‌عنوان حلقه واسطه می‌باشند که تعداد زیادی

1. Eurep Good Agricultural Practices

این کارخانه‌ها کاملاً بهداشتی بوده و شرایط ذیل در آن‌ها رعایت می‌شود:

- ۱ GHP
- ۲ GSP
- ۳ GMP
- ۴ HACCP

نتیجه و بحث

کل خرماي خریداری شده در سال جاری توسط شرکت تعاونی میوه‌کاران حدود ۱۲۴۰۰۰ تن بوده که ۸۰ هزار تن آن رقم دگلت نور و بقیه از سایر ارقام شامل می‌شود. میزان صادرات آن در سال گذشته حدود ۶۰ هزار تن با کسب درآمد ارزی ۱۸۰ میلیون دلار بوده که این امر باعث شده تونس به‌عنوان بزرگ‌ترین منبع صادرکننده، خرما از لحاظ ارزشی مطرح شود.

خرما در این کشور به بیش از ۶۰ کشور دنیا صادر می‌شود که مهم‌ترین آن‌ها کشورهای اروپایی از جمله فرانسه، آلمان، ایتالیا می‌باشد ضمناً مراکش به‌عنوان دومین بازار خرماي تونس است. افزایش وزنی و ارزش صادرات نشان‌دهنده ارتقای کیفیت خرما و اهمیت آن در کشور است. رقم غالب دگلت نور به‌تنهایی ۸۵ درصد کالای صادراتی را پوشش داده است.

با توجه به محدودیت آب در جنوب کشور تونس - که منطقه نخل‌کاری می‌باشد - توسعه سطح زیر کشت جزو برنامه‌های دولت نیست، منتهی با توجه به اینکه از ۱۵۰ رقم شناخته‌شده تعدادی از ارقام در حال انقراض هستند، مرکز تحقیقات برای حفظ ذخایر ژنتیکی اقدام به تکثیر ارقام کمیاب نموده و با احداث باغ کلکسیون از آن‌ها نگهداری می‌کنند.

از آنجایی که تولید و صادرات محصولات باغی به‌ویژه خرما، زیتون، تحت شرایط استانداردهای بین‌المللی و یا EurepGAP صورت می‌گیرد، کارشناسان اتحادیه کشاورزان وظیفه دارند بر اساس یک برنامه مشخص در کوتاه‌مدت با فرهنگ‌سازی لازم بتوانند کودهای بیو را جایگزین کودهای معدنی نمایند. دولت هم برای حمایت از تولید محصول ارگانیک میزان ۷۰ درصد هزینه‌های مربوطه را پرداخت می‌کند. تولید محصول ارگانیک از طریق مبارزه با کرم میوه‌خوار خرما از طریق استفاده از توری و نیز کنترل بیولوژیکی توسط تکثیر زنبور تریکو گراما به‌عنوان پارازیت لارو می‌باشد که با اجرای طرح‌های تحقیقاتی توانسته‌اند به موفقیت‌های خوبی دست یابند. لیکن علی‌رغم این موفقیت کوچک بودن اراضی (کمتر از ۰/۵ هکتار) که حدود ۷۵ درصد در منطقه شامل می‌شود از جمله مشکلات بر سر راه طرح می‌باشد.

با توجه به اینکه اکثر محصول خرما در ماه رمضان مصرف می‌شود و نگهداری محصول تا ماه رمضان به تأسیسات سردخانه‌ای نیازمند می‌باشد، دولت اقدام به احداث سردخانه با اعتبارات دولتی نموده تا در مواردی که هنگام برداشت محصول قیمت محصول پایین باشد محصول در این سردخانه نگهداری و پس از بهبود قیمت نسبت به عرضه آن اقدام گردد. شرکت‌های تعاونی در این رابطه به‌عنوان واسطه عمل می‌کنند و خریدار را به باغدار معرفی می‌نمایند تا باغدار بتواند محصول

پرنندگان و سایر حشرات مصون نگه می‌دارد. از دیگر برنامه‌های مرکز جهت تولید محصول ارگانیک از طریق مبارزه با کرم میوه‌خوار خرما از طریق استفاده از توری و نیز کنترل بیولوژیکی توسط تکثیر زنبور تریکو گراما به‌عنوان پارازیت لارو می‌باشد.

کمک‌های دولتی که به باغداران برای بهبود کیفیت و کمیت محصول پرداخت می‌گردد شامل:

- ۵۰ درصد هزینه پوشش خرما
- ۶۰ درصد هزینه طرح‌های آبیاری که منجر صرفه‌جویی در مصرف آب شود از جمله آبیاری قطره‌ای، سیستم انتقال آب و ...

● ۲۵ درصد هزینه‌های آماده‌سازی زمین، کاشت نهال، حذف و جایگزینی آب موردنیاز باغ‌ها از طریق چاه‌های عمیق و از عمق حداقل ۳۰۰ متری تأمین می‌گردد. آب استحصال‌شده از اعماق به دلیل گرمای زیاد (۷۰-۶۰ درجه سانتی‌گراد) جهت تأمین انرژی در گلخانه‌ها مصرف‌شده و از طرفی پس از سرد شدن جهت آبیاری نخلستان‌ها مصرف می‌شود. با توجه به ارزش آب سفره‌های زیرزمینی و محدودیت این سفره‌ها و از طرفی خرده‌پا بودن باغداران و برای حمایت از تولید و اشتغال‌زایی و کمک به صادرات، دولت نظارت کامل بر چگونگی بهره‌برداری از آب را به عهده دارد و عملیات حفر چاه‌ها نصب تجهیزات و تحویل آب به باغداران را در قالب تشکلهای باغی توسط دولت انجام می‌دهد و فقط باغداران هزینه برق، نگهداری و خدماتی به‌عنوان آب بهاء را به دولت پرداخت می‌نمایند.

بیش از ۸۰ درصد بهره‌برداران زیر یک هکتار نخلستان دارند. لذا برای خدمات‌رسانی آسان‌تر تشکلهایی تحت عنوان شرکت تعاونی میوه‌کاران تشکیل گردید. این شرکت کلیه باغداران را در خصوص مسائل به‌زراعی آموزش داده و خدمات فنی از جمله تأمین نهاده‌های کشاورزی (تأمین پوشش خرما)، جمع‌آوری و بسته‌بندی خرما و بازاریابی را ارائه می‌دهد به عبارتی کلیه فعالیت‌های صنعت خرما تحت پوشش تعاونی‌ها قرار می‌گیرد.

از جمله وظایف عمده این شرکت تثبیت قیمت خرما است. به‌نحوی که در صورتی که قیمت خرماي تحویلی کمتر از قیمت خرماي کف تعیین شده باشد و موجبات خسارت مالی به باغدار را فراهم سازد، محصول باغدار در این مرکز تا رسیدن قیمت، به قیمت واقعی نگهداری می‌شود. فروش محصول توسط باغدار است.

در خصوص خرماهای صادراتی در واقع چهار پارامتر اصلی می‌بایست روی بسته‌بندی درج شود:

اول آرم شرکت صادرکننده، دوم محل تولید و عمل‌آوری محصول، سوم رعایت هسپ، چهارم لیبل‌گذاری (تثبیت مشخصات خرما از نظر ارزش غذایی و ترکیبات آن)

کارخانه‌های بسته‌بندی خرما:

خرمایی که توسط مراکز جمع‌آوری مرتب و ضدعفونی شده و اطلاعاتش در فاکتورهای فیزیکی و استانداردهای لازم آن در فرم مخصوصی ثبت شده به کارخانه‌های بسته‌بندی حمل می‌شوند. در این کارخانه‌ها مجدداً بررسی‌ها و آزمایش‌های مختلف به‌منظور تطابق با استانداردهای موجود به عمل می‌آید.

1. good hygeinic practice
2. good storage practice

3. good manufacturing practice
4. Hazard Analysis & Critical Control Points

سطح زیر کشت در سال‌های گذشته و بالا رفتن سهم آن در تولید صادرات نسبت به سایر ارقام گردیده به طوری که قیمت آن به مرز ۳ یورو در هر کیلو رسیده است.

۳- علی‌رغم خرده مالکی بودن نخلستان‌ها، حمایت‌های دولت از تولیدکنندگان خرما و احداث سردخانه، حفر چاه برقراری یارانه در عملیات آبرسانی و به‌زراعی، باعث اقتصادی نمودن باغ‌ها و اشتغال‌زایی گردیده ضمن این‌که سالانه حدود ۱۴۰ میلیون دلار ارزآوری نیز داشته است.

۴- دولت به دنبال دستیابی به بازارهای هدف برای عرضه محصول ارگانیک است این بازارها شامل آلمان، فرانسه و کانادا می‌باشد. شرکت‌های اختصاصی به نام‌های LT.CON و ECOCERT نظارت و بازرسی عملیات تولید محصول ارگانیک و همچنین صدور گواهی را انجام می‌دهند. این شرکت‌ها آزمایش‌هایی بر روی خاک، آب انجام داده و حتی شرایط مزارع و کشت اطراف باغ را هم موردبررسی قرار می‌دهند؛ بنابراین رعایت دستورالعمل فنی و استانداردهای فیزیکی و بهداشتی و تولید محصول بهداشتی و اجرای عملیات EurepGAP در باغ‌ها منجر به اطمینان خریداران خارجی گردیده و باعث رونق صادراتی خواهد بود. ۵- مهم‌ترین اقدام دولت در دهه هشتاد فرستادن افراد متخصص جهت بازاریابی و کشف بازارهای جدید در مناطق مختلف جهان بوده همچنین در امر تبلیغات مصرف محصول خرما در تمامی موارد قابل مطرح مانند هتل‌ها، رستوران‌ها، هواپیماها، قطارها و ... تصمیم قاطع اتخاذ شده است.

پیشنادهایی برای متولیان صنعت خرما ایران

۱- تشکیل و تقویت بخش خصوصی در قالب انجمن‌هایی جهت: الف: نظارت بر کلیه عملیات فنی از مراحل داشت به‌ویژه مدیریت صحیح بهره‌برداری از آب، جمع‌آوری محصول، قیمت‌گذاری، مبارزه بیولوژیکی، نگهداری محصول در سردخانه و...

ب: ارائه کمک‌های فنی از قبیل تهیه توری پوششی، کود بیو، مبارزه غیر شیمیایی و...

ج: تولید محصولات ارگانیک طبق قوانین EurepGAP، رعایت استاندارد ISO-HACCP

د: کشف بازارهای جدید در مناطق جهان، فراهم ساختن زمینه شرکت در نمایشگاه‌های داخلی و خارجی، تبلیغات مصرف خرما در مراکز دولتی و خصوصی

۲- در صورت تحقق بند اول، کاهش تصدی‌گری دولتی و سپردن کلیه مسائل فنی خدماتی، نهاده‌ای، بازرگانی به بخش خصوصی و اعمال نظارت و حمایت‌های مالی توسط دولت که باعث افزایش کمی و کیفی محصول خرما خواهد شد.

۳- مشارکت دادن بخش خصوصی در توره‌های مطالعاتی که باعث الگوبرداری و انتقال سریع تکنولوژی و پویایی بخش خصوصی خواهد بود.

۴- با توجه به تقاضای افزایش روزافزون محصولات ارگانیک، حمایت ویژه از این محصولات به عمل آید.

۵- اصلاح استانداردهای موجود در راستای تنوع بسته‌بندی و گردبندی

اصولی. ●

خود را با قیمت خوب بفروشد. ظرفیت سردخانه‌های احداثی ۴۰ هزار تن است و شرکت‌ها تنها از باغداران هزینه‌های برق، خدمات و کارگری را دریافت می‌نمایند و به لحاظ این‌که سردخانه‌ها توسط دولت احداث شده هزینه دریافتی از باغداران بسیار پایین است.

یکی از امتیازات لازم برای ورود کالا به کشورهای اروپایی داشتن برچسب کالا شامل محل تولید، محل بسته‌بندی، صادرکننده و سایر مشخصات می‌باشد تا محصول قابل‌ردیابی باشد. بر همین اساس در سال ۲۰۰۲ اتحادیه اروپا قانونی به نام ردیابی را تدوین کرده است که کشاورزان ملزم به اجرای آن هستند. بدین معنی که هر کشاورز به‌عنوان تولیدکننده محصول، لازم است تمامی اطلاعات را اعم از کودهای مصرفی، آب، وضعیت خاک، عملیات انجام‌شده و ... یادداشت‌برداری کند. اجرای این طرح در همه باغ‌ها به دلیل وجود خرده مالکی با مشکل مواجه گردیده است لذا متولیان صنعت خرما تونس برای ردیابی محصول صادراتی، خرما تولیدی را منطقه‌بندی کرده‌اند تا محصول هر منطقه قابل‌ردیابی باشد، اما کشورهای اروپایی اعلام نموده‌اند محصول به تفکیک هر باغ بایستی قابل‌ردیابی باشد، لذا برای تحقق این امر مقرر است از سال ۲۰۱۰ با استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیایی در باغ‌ها استفاده و مساحت آن‌ها را مشخص کنند تا در سیستم ردیابی مورد استفاده قرار گیرد.

به‌طورکلی می‌توان موارد زیر را رمز موفقیت کشور تونس در موضوع خرما دانست:

۱- فعال بودن بخش خصوصی و انجام خدمات فنی نهاده‌های مشاوره‌ای و پشتیبانی توسط شرکت‌های تعاونی باغداران منجر به بهبود کیفی محصول خرما شده و رشد صادراتی به همراه داشته است.

۲- توجه ویژه کلیه دست‌اندرکاران خرما اعم از بخش‌های دولتی و خصوصی به رقم دگلت نور که رقم بازارپسند اروپا است و باعث توسعه

بیش از ۸۰ درصد بهره‌برداران زیر یک هکتار نخلستان دارند. لذا برای خدمات‌رسانی آسان‌تر تشکلهایی تحت عنوان شرکت تعاونی میوه‌کاران تشکیل گردید. این شرکت کلیه باغداران را در خصوص مسائل به‌زراعی آموزش داده و خدمات فنی از جمله تأمین نهاده‌های کشاورزی (تأمین پوشش خرما)، جمع‌آوری و بسته‌بندی خرما و بازاریابی را ارائه می‌دهد... از جمله وظایف عمده این شرکت تثبیت قیمت خرما است. به نحوی که در صورتی که قیمت خرما تحویلی کمتر از قیمت خرما کف تعیین شده باشد و موجبات خسارت مالی به باغدار را فراهم سازد، محصول باغدار در این مرکز تا رسیدن قیمت، به قیمت واقعی نگهداری می‌شود.